

KÖKENİ AMERİKA KITASI OLAN GENETİK KAYNAKLARIMIZ (II)

TÜRKTOB Dergisi 2018
Sayı: 25 Sayfa: 46-52

Prof. Dr. Neşet Arslan
narslan@agri.ankara.edu.tr

Kökeni Amerika kıtası olup da ülkemizde yetiştirilen veya doğallaşmış bazı bitkiler de vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Altın çilek (*Physalis peruviana*): 2000'li yıllardan sonra ülkemizde yetiştirilmeye başlanan ve ana vatanı Güney Amerika olan bir bitkidir.

Ateş çiçeği (*Salvia coccinea*): Parklarımızda ve bahçelerimizde uzun ömürlü çiçeklerinden dolayı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Ateş fasulyesi (*Phaseolus coccineus*): Bombay fasulyesi, Ateş fasulyesi TS 997 sayılı Fasulye Standardı'nda diğer türle birlikte bu türe de yer verilmektedir.

Avokado (*Persea americana*): Meksika kökenli bu ağacın ülkemize gelişi 1970 yılı sonrası olmuştur.

Meyvelerinden yararlanan bu bitki, Akdeniz sahil kesiminde yetiştirilmektedir. Tescil edilmiş çeşitleri mevcuttur.

Boru çiçeği (*Datura stramonium*): Tıbbi bir bitki olmakla beraber, sulu tarım alanlarında önemli bir yabancı ottur. *Brugmansia × candida* (Syn; *Datura arborea* Ruiz&Pav) Ağaç boru çiçeği, trompet çiçeği. Güney sahillerimizde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

Datura innoxia Mill. Park ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

Frenk inciri (*Opuntia ficus-indica*): Sahil kesimlerinde bahçe ve tarla kenarlarında çit bitkisi olarak yetiştirilmekte ve meyveleri değerlendirilmektedir.

Kadife çiçeği (*Tagetes patula*): Tagetes türleri tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de park ve bahçelerde süs bitkisi olarak yaygın bir şekilde yetiştirilmektedir. Tıbbidir ve nematoda karşı koruyucu özellikleri de vardır.

Kinoa (*Chenopodium quinoa*): Ülkemize yeni getirilen türlerden olup çölyak hastaları için uygun bir gıdadır.

Latin çiçeği (*Tropaeolum majus*): Süs ve baharat bitkisidir; bizde daha çok süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

Pepino (*Solanum muricatum*): 2000'li yıllardan sonra daha çok sahil kesimlerinde yetiştirilmeye başlanan ve ana vatanı Güney Amerika olan bir bitkidir.

Sabırlık (*Agave americana*): Ege ve Akdeniz sahillerinde parklarda ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir. Bazı yerlerde doğallaşmıştır. Aynı zamanda yapraklarından lif elde edilen bir bitkidir.

Altın çilek (*Physalis peruviana*)

Latin çiçeği (*Tropaeolum majus*)

Ateş çiçeği (*Salvia coccinea*)

Pepino (*Solanum muricatum*)

Ateş fasulyesi (*Phaseolus coccineus*)

Sabırlık (*Agave americana*)

Avokado (*Persea americana*)

Su kabağı (*Lagenaria siceraria*)

Su kabağı (*Lagenaria siceraria*): Uzun kabak da denilir. Süs amacıyla yetiştirilmektedir. Eskiden içi boşaltılarak su kabı veya baharat (kırmızı biber vs.) olarak kullanılırdı. Ayrıca saz yapımında da kullanılmaktadır. Taze iken yenilebilir.

Tatlı patates (Batat) (*Ipomoea batatas*): Özellikle Hatay ilinde yetiştirilmektedir. Tropik ve subtropik bölgelerde temel gıda maddelerinden birisidir.

Yalancı akasya (*Robinia pseudacacia*): Parklarda ve bahçelerde, yol kenarlarında yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Yalancı karabiber (*Schinus molle*): Güney Amerika kökenli bu ağacın ülkemize ne zaman getirildiği tam olarak bilinmemekle beraber, Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde parklarda, bahçelerde ve yol kenarlarında yaygın olarak yetiştirilmektedir. Meyveleri karabiber gibi baharat olarak kullanılmakta ve ticareti de yapılmaktadır.

Yer elması (*Helianthus tuberosus*): Ayçiçeğinin yakın akrabasıdır. Yumrulu bir bitki olup Anadolu'ya göçlerle birlikte geldiği sanılmaktadır. İnulin bakımından zengindir

Kökeni Amerika Olup Ülkemizde Yetiştirilmeyen Çok Önemli Bazı Bitkiler:

Kassava, Tapyoka, (*Manihot esculenta*), Kaju (*Anacardium occidentale*), Ananas (*Ananas comosus*) Papaya (*Carica papaya*), Kakao ağacı (*Theobroma cacao*), Yenibahar (*Pimenta dioica*), Vanilya (*Vanilla planifolia*), Kauçuk ağacı (*Hevea brasiliensis*), Sisal (*Agave sisalana*), Fil kulağı (*Xanthosoma sagittifolium*), Koka ağacı (*Erythroxylon coca*), Kınakına ağacı (*Cinchona pubescens*, *Cinchona officinalis*)

Sonuç

Bugünkü kültür bitkilerinin hepsi yabancı türlerden elde edilmiştir. Kültüre alma bir bitkinin genetik özelliklerinin isteyerek veya istemeden herhangi bir şekilde değiştirilerek yabanasına göre insanlar için daha yararlı hâle getirmektir.

Tarımsal yapıdaki değişiklikler, bilhassa 1950'den sonra biyolojik çeşitlilikte kayıplara yol açan bir şekil almıştır. Buna sebep olarak modern ticari (pazara yönelik) tarımda yüksek verimli çeşitlerin ve ırkların giderek artan oranda yer alması gösterilmektedir. Geleneksel çeşitler, köy çeşidi, eski çeşit, hatta ticari bir çeşit de olabilir.

Bir kültür bitkisi -patateste olduğu gibi- başka bir kültüre sonradan dahil olsa da geleneksel diye nitelenebilir. Patates Güney Amerika'nın geleneksel bir ürünü iken bugün Avrupa'nın da geleneksel ürünü olmuş ve bununla ilgili bir kültür de oluşmuştur. Bizde de Amerika kökenli olup burada üzerinde durulan bitkiler için de durum aynıdır.

Özellikle yerel köy çeşitleri, çok farklı kültürlerin binlerce yıllık birikim ile ortaya çıkarılmış ve genetik kaynaklar içerisinde en önemlisi ve en kolay kullanılabileni olmakla, birlikte en fazla kayba uğrayan gruptur. Bu çeşitler korumasız ve lokal olarak yetiştirilen çeşitlerdir. Ticari çeşitlerden ve ıslah çeşitlerinden farklı olarak üzerinde sistematik (düzenli) olarak çalışılmamış, birbirinden kalıtsal olarak farklı tiplere sahip bir popülasyon veya form karışımı olup belirli yörelerde yıllarca yetiştirilen çeşitlerdir. Bu çeşitlerin pek çoğu bir isme ve ayrımları için bir işarete sahip değildir. Bazen (ülkemizde çoğunlukla) yetiştirildiği yörelerle anılır.

Mülga 308 Sayılı Kanun'da; Köy Çeşidi

Islah edilmemiş olmakla beraber özellikleri Tarım Bakanlığınca kabul ve tescil olunmuş, uzun yıllardan beri tanınmış ve isim yapmış çeşitler, şeklinde tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlamaya yeni Kanun'da yer verilmemiştir.

Genetik kaynaklar hakkında genel olarak şu hususlara değinilebilir.

- 1- Şu husus asla unutulmamalıdır. Yetiştirilen bitkiler doğal yayılış yeteneklerini yitirdiklerinden insan aktivitesi ile çoğaltılmaktadır. Bu bitkiler bu yolla doğal ortamda yabancı bitkilerle rekabet edebilme

yeteneklerini de kaybetmiş- tir. Bir kültür bitkisi yetiştiril- mediği sürece kaybolması ka- çınılmazdır.

- 2- Yerli tohum savunu- cusu arkadaşlarımız pek kabul etmese de tescil edilen her çeşit kendisi dışında o tür veya yakın akrabalarının yeni bir genetik kaynağıdır. Genetik kay- naklarımızı zenginleştirir. Ancak, tescil edilen her çeşit üretilen çeşitlerin arasında yer bulmak ister; hatta tutulursa birçok çeşidin ekilme- sine ve sonuçta kaybolmasına sebep olabilir.

- 3- Herhangi bir çeşidin ticareti için Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü'nün izni ile çeşit listesinde yer alması gerekir. Listede yer verilmeyen çeşidin tohumluk olarak ticareti yapılamaz. Toplum tarafından yerel çeşit kabul edilen ve tescil edilme- miş materyalin tohumlukları kayıt altına alınarak birçok sebze türünde olduğu gibi standart tohumluk kapsamında değerlendirilebilir. Standart tohumluk; "Kayıt altına alınan çeşitlere ait ve Bakanlık tara- fından belirlenen bitki türlerinde, sadece labora- tuvar kontrolleriyle ticarete arz edilen tohum veya çoğaltım materyalidir." Tohumculuk Kanunu'nun tanıdığı bu kolaylık, Kanun karşıtlarının büyük bir kısmı tarafından pek bilinmemektedir.

Yerel ve eski çeşitlerin genetik kaynak olarak bir şekilde yerinde yetiştirilmesi çalışmaları yapılma- lıdır. Kanunla bunun uyumu sağlanabilir.

- 4- Binlerce yıldır ektiğimiz birçok bitkide ne yazık tescilli bir çeşidimiz yoktur. Pek çok yerel çeşitte

olduğu gibi, kayıtlı veya tes- cilli de değildir. Bunların stand- art tohumluk kapsamında de- ğerlendirileme- meleri durumunda 5553 sayılı Kanun'un 3. maddesinin ı ben- dinde yer alan "Genetik Kaynaklar" kapsamında değerlendirilmesi yoluna gidilmelidir. Bunların özellikle yerel kuruluşlar, STK'ler ve diğer yollarla belirli ölçüde ticari olarak ya- rarlanılmalarının yolu açılmalıdır. Ancak bunun için öncelikle ilgili yönetmelik acilen çıkarılmalıdır.

2008 yılında taslağı hazırlanan daha sonra da üzerinde çalışılan yönetmeliğin niçin yayımlanamadığı anlaşılır bir durum değildir.

- 5- Şimdiye kadar yapılan toplama ve yerinde koruma çalışmalarının acil olarak envanteri çıkarılmalıdır. Hatta Yüksek Ziraat Enstitüsü ve 1950'li yıllarda yapılan çalışmalar baz alınarak eski çeşitler aranıp bulunmaya çalışılmalıdır.

Elimizdeki genetik kaynakların bir dökümü yapılmalı ve Bakanlık bu konuda yaptığı çalışmaları kamuoyu- yuna iyi anlatmalıdır.

- 6- Önceden toplanan genetik kaynaklarımızın yenilenme çalışmaları, usulüne uygun bir şekilde mutlaka acil olarak yapılmalıdır. Aksi takdirde Selim Çetiner Ho- ca'nın belirttiği gibi tohum bankaları tohum mezarları- na dönüşebilir. Aynı zamanda bu materyalden STK'le- rin ve üreticilerimizin yararlanması yolu açılmalıdır.

- 7- Tohumluk üretimi olmayan ancak, çiftçi elinde mevcut çeşit, tip vb. genetik kaynaklar acilen tespit edilmeli,

Boru çiçeği (*Datura stramonium*)

Tatlı patates (Batat) (*Ipomoea batatas*)

Frenk inciri (*Opuntia ficus-indica*)

Yalancı akasya (*Robinia pseudacacia*)

bu yöndeki projeler desteklenmelidir. Genetik kaynakların kaybını sadece yeni Tohumculuk Kanunu'na bağlamak çok yanlıştır.

Özellikle köylerden şehirlere göçler, teknolojik bazı gelişmeler çok daha etkin rol oynamaktadır. Bilhassa sebze grubu bitkiler ve meyve ağaçları için köyler, ev bahçeleri, şehirlerde gecekondular, ev bahçeleri önemini hâlâ yitirmeyen kaynaklardır. Kadınlarımızın bunları muhafazada etkin bir rol oynadığı da asla unutulmamalıdır.

- 8- Tohumculuk Kanunu'nda sözü edilen genetik kaynaklarla ilgili Yönetmelik -burada ifade edilmeye çalışılan genetik kaynakların kullanımı ve değerlendirilmesini kolaylaştırıcı fonksiyonları olacak şekilde geciktirilmeden çıkarılmalıdır. Bu yönde 2008'den beri yapılan çalışmalarda sona gelmiştir.
- 9- Tescilli olup da üretimden kalkan çeşitler belirlenmeli, önemlilerinden başlanarak bunların yetiştirilerek korunmasına çalışılmalıdır.
- 10- Tescilli veya tescilsiz yerli çeşitleri yetiştiren çiftçiler desteklenmeli ürünlerine pazarlama kolaylığı sağlanmalıdır.

Bu destek, hayvan genetik kaynaklarının çiftçi elinde muhafazasına benzer şekilde olabilir. Genetik kaynakların pazarlanabilme imkânları üzerinde mutlaka durulmalıdır. Bu sağlandığı takdirde yerinde koruma çalışmaları olumlu sonuçlar verebilir.

11- Avrupa Birliği tarafından yürütülen RESGEN-CT95 -34/45 Programı çerçevesinde genetik kaynaklar desteklenmelidir. Ülkemizin Avrupa ülkelerinden çok daha fazla genetik kaynağı olduğu ve ülkelerde yerel ve eski çeşitlerin yetiştirilerek muhafazasının bir devlet politikası olduğu göz önüne alınarak Tohumculuk Kanunu'na mutlaka köy çeşidi tanımı ve uygulaması eklenmeli, bu durumda bile katı davranmaktan kesinlikle sakınılmalıdır.

Bu konuda başta meslek kuruluşları olmak üzere STK'ler Kanun'a karşı çıkmadan Kanun iyileştirilmesi için uygun bir üslupla baskı unsuru oluşturmalıdır.

- 12- Genetik kaynakların kayıt altına alınması sağlanmalı ve tohumluk olarak değerlendirilmeleri kesinlikle engellenmemelidir. STK'ler bu konuda gerekenleri yapmalıdır. Eğer genetik kaynaklarımız kayıt altına alınmazsa neyimiz varsa kaybolabilir ve bunlardan haberimiz bile olmaz. Ancak nedense eski çeşit, yerli materyal savunucusu arkadaşlarımızın büyük bir çoğunluğu buna ısrarla karşı çıkmaktadır.

Bugün marketler, büyük mağazalar barkod sistemi ile çalışmaktadırlar. Aksi takdirde muhtemel hırsızlıkların önü kesilemez. Genetik kaynakların kayıt altına alınması da böyledir. Kaçakçılık durumlarında rüçhan hakkımızı kaybetmemiş oluruz.

- 13- Tarımsal biyoçeşitlilik için ayrı bir web sayfası oluşturulmalıdır. Burada bu konuda projesi olan tüm devlet kuruluşları ve STK'lerin projelerine yer veya link verilmelidir.

Kadife çiçeği (*Tagetes patula*)

Yalancı karabiber (*Schinus molle*)

Kinoa (*Chenopodium quinoa*)

Yer elması (*Helianthus tuberosus*)

Konunun sistematize edilmesi, dağınıklıkların önlenmesi, en önemlisi yapılan çalışmalardan azami ölçüde istifade edilmesi açısından bu çok önemlidir.

- 14- Yerli materyalimizi savunanların özellikle üç husta kamuoyunu çok defa yanlış bilgilendirdikleri görülmektedir. Birincisi 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu ki bu Kanun'un amacı özü itibarıyla üreticiyi her türlü aldatmaya karşı korumaktır.

Kanun'un birinci maddesinde "Bu Kanun'un amacı; bitkisel üretimde verim ve kaliteyi yükseltmek, tohumluklara kalite güvencesi sağlamak, tohumluk üretim ve ticareti ile ilgili düzenlemeleri yapmak ve tohumculuk sektörünün yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi için gerekli olan düzenlemeleri gerçekleştirmektir." denilmektedir.

İkincisi GDO konusu ki bu konu tam bir yanıltma ve hedef sapırma olarak yazılıp çizilmektedir. Kamuoyunun GDO konusunda bilgisi de son derece yetersizdir.

Üçüncüsü tohumluk konusunda İsrail'e bağımlı olduğumuz ve piyasada satılan tohumlukların İsrail tohumları olduğu konusudur.

Okumuş, toplumda belli bir yer etmiş kişilerin, hatıta bazı meslektaşlarımızın konuya vakıf olmadan bu yanıltıcı propagandaya maalesef alet oldukları görülmektedir.

- 15- Bunlara ilaveten yazımı hazırlarken rastladığım iki husus dikkatimi çektiği için burada belirtmeden geçemeyeceğim.

Birincisi yerel çeşitleri savunan pek çok kişinin internet kanalı ile yurt dışından yeni çeşitler almaları; ikincisi ise pek çok sitede yerel çeşit, GDO'suz çeşit diye satış yapmaları.

Burada sanki ülkemizde GDO'lu çeşitler yetiştiriliyor gibi yanlış algı oluşturmaları, kişileri aldatmaları söz konusudur. Kaldı ki bunların büyük bir çoğunluğunda dünyada bile GDO'lu çeşit mevcut değildir. Aynı zamanda ithal tohumluklar pahalı diye karşı çıkanların fahiş fiyatla tohum sattıkları görülmüştür. Mesela domates tohumluğunun on adedinin fiyatı 3 ila 10 TL arasında değişmektedir. Domatesin bin tane ağırlığının 3-3,5 g olduğu dikkate alınırsa ne demek istediğim daha iyi anlaşılır.

- 16- Doğal bitkilerde olduğu gibi, kültür bitkilerinin de kırmızı kitabı mutlaka çıkarılmalıdır.

- 17- Burada belirtilen bazı hususlarda başta T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olmak üzere TÜRKTOB, TÜRKTED, ZMO, TZYMB gibi mesleki kuruluşlar üzerlerine düşen görevleri yapmalı ve kamuoyunu sürekli bilgilendirmelidirler.

Kaynaklar

Akbulut B. Karakurt Y. Tonguç M. 2014. Fasulye Genotiplerinin Morfolojik ve Fenolojik Karakterizasyonu, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 30(4):227-233

Akın G. Özkoçak V. Gültekin T. 2015. Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi Dergiler. ankara.edu.tr/dergiler/71/2037/21170.pdf

Ali S.M. 1999. Die Kartoffel-Chance Bibliotheks- und Informationssystem der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg (BIS) -Verlag

Anonim 2017. <http://www.bursaarena.com.tr/hatirliyorum-domates-2-bolum-makale,960.html>

Anonim 2017. <https://www.haberler.com/dogal-tohumlarla-150-yildir-uretimi-yapiliyor-7398803-haber/E.T.17.09.2017>

Anonim 2017. www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=4248

Anonim 2017. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/m%C4%B1s%C4%B1r>

Anonim 2017. <http://lazoba.blogspot.com.tr/2014/01/lazut-laust-laust-kelimesinin-etimolojisi.html>

Anonim 2017. <http://www.dunyagida.com.tr/haber/biberin-anavatani-ve-yayilisi/2045>

Anonim 2017. Bünyan'da Organik Tarım ve Domates Festivali.

www.turktob.org.tr/tr/bunyanda-organik-tarim-ve-domates-festivali/8978

Anonim 2017. www.gastronomi.com.tr/.../gecmisten-gunumuze-domatesin-yolculugu-h2184.htm

Anonim 2017. <https://www.thoughtco.com/domestication-of-the-common-bean-170080>

Anonim 2017. <http://www.guetersloh.de/Z3VldGVyc2xvaGQ0Y21zOjY5MTUw.x4s>

Anonim 2017. <https://www.tarimdanhaber.com/haber/tohum/ayas-domatesi-artik-ekilemeyecek-mi/>

Anonim 2017. <https://dusuncekahvesi.wordpress.com/2010/11/22/turk-tohumu-tukeniyor>

Anonim 2017 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091010-9.htm>

Anonim 2017. <http://www.ntv.com.tr/turkiye/nuhun-tohum-gemisi,mj9IUmFAakSSmD94nYmN7w>

Anonim 2017. <http://www.yerli-tohum.com/>

- gdosuz-geleneksel-yerli-fasulye-ve-nohut-tohumlari.html
- Anonim 2017. www.fao.org/faostat
- Anonim 2017. www.transgen.de
- Anonim 1993. Pflanzen aus Amerika Die Botanischen Folgen der Entdeckung Amerikas. Eine Ausstellung der Universitätsbibliothek der TU Braunschweig AUSSTELLUNG 3.5. - 17.6.1993 <http://www.digibib.tu-bs.de/?docid=00048722>
- Erdemir H. Batılılaşma Sürecinde Fransa Etkisi <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=352144>
- Arslan N. 1976. 1976. Patatesin Tarihi ve Gıda Maddesi Olarak Önemi. Ziraat Müh. 123: 16-23.
- Arslan N.2008. Bazı Temel Tanımlar "Türkiye'nin Tarımsal Biyoçeşitliliğinin Korunması için Tohum Ağı Projesi" Danışma Grubu Toplantısı 07 Haziran 2008. Ankara.
- Arslan N.2008. Köy/Yerel Çeşitlerinin Genetik Kaynaklar Açısından Önemi ve Genetik Kaynakların Kayıt Altına Alınmasının Koşulları. "Türkiye'nin Tarımsal Biyoçeşitliliğinin Korunması için Tohum Ağı Projesi" Danışma Grubu Toplantısı 07 Haziran 2008. Ankara.
- Arslan N. 2010. Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Yerel Çeşitlerin / Ekotiplerin Önemi. Ziraat Mühendisliği Dergisi Sayı 354; 5-9.
- Arslan, N., 2015a, Yetiştirilen Bitkiler, Resimli Türkiye Florası 1:295-318.(Ed. Güner, A, Ekim T.)
- Arslan N. 2016. Endüstri Bitkilerine Ek 264-267.2023 - 2071 Vizyonu ile Tarım Kongresi. 8-10 Nisan 2016. Kızılcahamam, Ankara.
- Aykas L. Taş N. Adanacioğlu N. Oğur E. Özer U.2016. Ulusal Tohum Gen Bankası. Anadolu, J. of AARI. 26 (2) : 44 - 50
- Aysu A. 2006. Tohumlarımız Toprağa Düşürülmüyor http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=8414
- Balkaya A. 1999. Karadeniz Bölgesi'ndeki Taze Fasulye (*phaseolus vulgaris* L.) Gen Kaynaklarının Toplanması, Fenolojik ve Morfolojik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Taze Tüketime Uygun Tiplerin Teksel Seleksiyon Yöntemi.
- Bayraktar, K., (1953). Sebze Bahçelerinde Yetiştirilen Yerli ve Amerikan Domates Çeşitlerinin Özellikleri ve Teknolojik Değerleri Üzerinde Mukayeseli Araştırmalar, Ankara Ü, Ziraat Fakültesi Yayınları 42, Ankara.
- Beckmann J. 2014. Biodiversität von Kulturpflanzen. ProSpecieRara Deutschland
- Bilgin A.2010. Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Mutfak Kültürü Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 47-48, s. 229-245
- Binbir S.2010. Bazı Yerel Biber (*Capsicum annuum* L.) Popülasyonlarında Karakterizasyon Çalışmaları. A. Menderes Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek L.Tezi.
- Bozokalfa M.K.2019. Bazı Yerli Biber Genotiplerinin Karakterizasyonu ve Sanayiye Uygunluklarının Belirlenmesi Üzerinde Araştırmalar. Ege Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Brienna S. Langlie N. Müeller G. Spengler R.N. Fritz G.Y. 2014. Archaeological Approaches To Plant Domestication Agricultural Origins From The Ground Up. American Jour. of Botany 101 (10): 1601-1617
- Brücher H. 1977 Tropische Nutzpflanzen. Ursprung, Evolution und Domestikation. Springer
- Canbulat İ. 2015. Kültür Tarihi Yazımı ve Fasulyenin Nimeti. Erişim T. 13.09.2017 <https://gulevisafranbolu.wordpress.com/.../kultur-tarihi-yazimi-ve-fasulyenin-nimeti/>
- Ceyhan E. Önder M. Kahraman A. 2009. Fasulye Genotiplerinin Bazı Tarımsal Özelliklerinin Belirlenmesi Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi 23 (49): 67-73
- Çetiner, Selim (2010) Tohum Gen Bankası Üzerine Düşünceler. Tarla Sera Derg. S: 64-67.
- Diamond J. 2002. Evolution, Consequences and Future of Plant and Animal Domestication. Nature Vol 418: 700-706
- Duman İ. Düzyaman E. 2004. Türkiye'de Yetiştirilen Bazı Önemli Biber Genotiplerinin Morfolojik Varyabilitesi Üzerinde Bir Araştırma Ege Ü. Ziraat Fak. Der. 41 (3):55-66
- Erdoğan Ç. Türkmen Ö. Şensoy S. 2013. Türkiye'nin Bazı Fasulye Genotiplerinin Çeşitli Bitkisel Özelliklerinin Belirlenmesi YYÜ Tar. Bil. Dergisi, 23(2): 112-125
- Gökmen B. 2016. Osmanlı'da Ziraat Yeditepe Yayınevi
- Gülbahçe E. Özkubat B. Arslan E. 2010.Konya Bölgesinden Toplanan Phaseolus vulgaris (*Leguminosae*) Popülasyonları Arasındaki Genetik Çeşitliliğin SDS-PAGE Yöntemi ile Belirlenmesi SÜ Fen Fak. Fen Dergisi. Sayı 35: 59-64
- Güler S. 2010.Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. Dumlupınar Ü. Sosyal Bil. Dergisi. 26: 24-30

- Heiser C. B. Jr. and Pickersgill B. Names for the Cultivated Capsicum Species (*Solanaceae*) Taxon, Vol. 18, No. 3 (Jun., 1969), pp. 277-283
- Hobhouse H.2001. Sechs Pflanzen Verändern die Welt, Chinarinde, Zuckerrohr, Tee, Baumwolle, Kartoffel, Kokastrauch. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart
- Jacomet S. 2011. Domestikationsgeschichte Domestikation von Pflanzen und Tieren Teil Pflanzendomestikation IPNA, Universität Basel.
- Işık R. 2012. Bazı Taze Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) Genotiplerinin Morfolojik ve Moleküler Karakterizasyonu. S.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek L.Tezi
- Karaağaç O. Balkaya A. 2017.Türkiye'de Yerel Sebze Çeşitlerinin Mevcut Durumu ve Islah Programlarında Değerlendirilmesi. TÜRKTOB Dergisi 23:10-17
- Karabağ Hacer (2017). "Osmanlı'nın Tarımsal Mirası ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kırsal Kesimin Kalkınmasına Yönelik Çalışmalar (Bursa Örneğinde)". Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 18, S. 32, s. 225-257.
- Keleş D. 2007. Farklı Biber Genotiplerinin Karakterizasyonu ve Düşük Sıcaklığa Tolerans. ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
- Kaya S. Yerel Domates Genetik Kaynakları ve Önemi. TÜRKTOB Dergisi 18:33-36
- Lin S, Y Chou, H Shieh, A W Ebert, S Kumar, R Mavlyanova, A Rouamba, ATenkouano, V A Sefa and P A. Gniffke. 2013 Pepper (*Capsicum* spp.) Germplasm Dissemination by AVRDC. *Chronica Horticulturae* V. 53 (3): 21-27
- Lukasser B.V. Falschlunger G. Blauensteiner P. Vogl C.R. 2007. Erfahrungswissen über Lokalsorten traditioneller Kulturarten in Ost- und Nordtirol. Endbericht GZ 21.210/41-II1/03 (Teil 2)
- Mutlu S. Haytaoğlu M.A. Kır A. İçer B. 2009. Ulusal Gen Bankası Biber (*Capsicum annum* L.) Materyalinde Morfolojik Karakterizasyon. *Anadolu J.of AARI*. 19 (1) : 63 - 91
- Oğuz A. Gözen V. Kabaş A. Zengin S. Sönmez K. Elialtıoğlu Ş. 2014. Determination of Relationship Between Some Turkish Local Tomato Genotypes by Using Phenotypic Characterization Derim, 31 (1):25-34
- Rai V.P. Kumar R. Kumar S. Rai A. Kumar S. Singh M. Sheo Pratap Singh S. P Rai A.B. Paliwal R. 2013. Genetic Diversity in Capsicum Germplasm Based on Microsatellite and Random Amplified Microsatellite Polymorphism Markers. *Physiol Mol Biol Plants* 19(4):575-586
- Rehm S. Espig G. 1996. Die Kulturpflanzen der Tropen und Subtropen. Ulmer, Stuttgart.
- Rothacker D. Zur Geschichte und Bedeutung der Kartoffel in Europa Ein Geschenk der neuen Welt. www.zobodat.at/pdf/KATOOENF_0061_0213-0251.pdf
- Samancı Ö. 2008. İmparatorluğun Son Döneminde İstanbul ve Osmanlı Saray Mutfak Kültürü, Türk Mutfacı, Bilgin A. Samancı Ö (ed.) A., Ankara: T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 199- 219
- Sarı N. Tan A. Yanmaz R. Yetişir H. Balkaya A. Solmaz I. and Aykaş L. 2008.General Status of Cucurbit Genetic Resources in Turkey. *Cucurbitaceae 2008, Proceedings of the IXth EUCARPIA Meeting on Genetics and Breeding of Cucurbitaceae* (Pitrat M, ed), INRA, Avignon (France), May 21-24th, 2008. pp:21-32.
- Smith B.D.2011.The Cultural Context of Plant Domestication in Eastern North America. *Current Anthropology* Volume 52, Supplement 4,:471-484
- Sözen Ö. Özçelik H., Bozoğlu H. 2014. Domestic Bean (*Phaseolus vulgaris* L.) Populations Collected From Middle Black Sea Region Are A Research On Biodiversity. *ADYÜTAYAM* Cilt 2, Sayı 1: 1-14.
- Sözen Ö. Özçelik H. Bozoğlu H. 2014.Orta Karadeniz Bölgesi'nden Toplanan Yerel Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) Popülasyonlarında Biyoçeşitlilik Üzerine Bir Araştırma. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 1(1): 34-41
- Şahin G. 2014. Türkiye'de Yerfıstığı (*Arachis hypogaea* L.) Yetiştiriciliği ve Bir Coğrafi İşaret Olarak Osmaniye Yerfıstığı Gaziantep University Journal of Social Sciences13 (3):619-644
- Varankaya S. 2011. Yozgat Ekolojik Şartlarında Yetiştirilen Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) Genotiplerinin Bazı Tarımsal Özelliklerinin Belirlenmesi. SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Y.L.Tezi.
- Veteläinen M, Negri V and Maxted N. 2009. European Landraces Onfarm Conservation, Management and use. *Bioversity Techn Bull. No.:* 15. Bioversity International, Rome, Italy.
- Not: İnternet sayfalarına 1 Eylül-10 Ekim 2017 tarihleri arasında erişim sağlanmıştır.